

УДК 316.472. 47+061.2

Олександр Томчук

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В ДОПОМОГУ ЗБРОЙНИМ СИЛАМ УКРАЇНИ У ВІЗІ УЧАСНИКІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014–2018 РР.)

Аналізуються результати проведеного опитування методом усної історії військовослужбовців Збройних Сил України – учасників оборони Луганського аеропорту від російських агресорів. У інтерв'ю учасників російсько-української війни звернена увага на роль та значення допомоги волонтерських організацій військовослужбовцям Збройних Сил України. Підкреслено значення методу усної історії для створення джерельної бази історичних досліджень з новітньої історії України, зокрема з історії сучасної російсько-української війни.

Ключові слова: волонтер АТО, волонтерство, волонтерська діяльність, волонтерська допомога, волонтерський рух.

Події, пов'язані із російською агресією, яка триває на Сході України, активно обговорюються в інформаційному просторі. З'являються перші наукові розвідки з історії російсько-української війни. На відміну від подій минулих боїв, сучасна війна залишає обмаль писемних джерел, на яких би ґрунтувалися історичні праці. За цих умов набуває виключного значення спогади учасників АТО, інтерв'ю очевидців подій для їхнього подальшого використання у наукових розробках.

Усна історія – нова техніка для українських фахівців-істориків. У інтерв'ю з учасниками подій (бажано це роботи за «гарячими слідами») можна простежити окремі аспекти боїв, повсякденний побут на фронті, морально-психологічні особливості військового колективу. Водночас розповіді про перебування на Сході України й службу військовиків в умовах ведення бойових дій дозволяють доповнити розуміння подій, що відбуваються у державі, не лише окремими публікаціями у ЗМІ, а й індивідуальними міркуваннями та спостереженнями ряду осіб. За деякий час наративи останніх стануть у пригоді при формуванні офіційної пам'яті про війну, розпочату агресією Російської Федерації проти України у лютому 2014 р.

Вагомий внесок у становлення методу усної історії, розробку його теоретичних та методологічних засад зроблено зарубіжними дослідниками, зокрема Г. Пірс, Р. Томпсон, Я. Ваніна, Е. Хобсбаум та ін. Активно розробляють методи усної історії й українськими дослідниками Ю. Бураковим [1], Т. Величко [2], Г. Грінченко [3], О. Кісь [4], Т. Пастушенко [5], В. Склокіним, І. Ребровою [6] та ін.

Вперше започатковано випуск матеріалів усної історії сучасної російсько-української війни у Запорізькому національному університеті. На сьогодні вийшли три випуски збірника. Перший випуск серії із історії війни побачив світ у жовтні 2015 р. [7]. До нього увійшли шість інтерв'ю, записаних у серпні 2014 – лютому 2015 рр. Другий випуск став вузькотематичним і зосередився лише на 55-й окремій артилерійській бригаді [8]. Йдеться як про значення артилерії в умовах повномасштабних бойових дій, так і про комплектування бригади практично повністю місцевими запорізькими військовослужбовцями. Допомога командування бригади дозволила опитати більшість військових, що брали участь у боях за Донецький аеропорт. Це, безумовно, створює підґрунтя для більш об'єктивного погляду на війну. Третій випуск серії «Усна історія російсько-української війни 2014–2016 років» став важливою віхою у розвиткові проекту [9]. Він засвідчив, що ініціатива учених вийшла на системний рівень і почала трансформуватися у повноцінний науковий напрямок.

Автори запорізького дослідження відзначають «Важливою проблемою стало оприлюднення зібраних матеріалів... Усі опитувані розповідали про події, що відбуваються сьогодні й пов'язані з триваючим військовим конфліктом. Публікація інтерв'ю могла зробити людину мішенню для проросійських терористів. З іншого боку, науковий підхід вимагає максимально повного викладу змісту розповіді, інакше втрачається об'єктивність, а з нею і сам задум проекту. Тому при підготовці випусків матеріалів опитувань інтерв'ю подаються без скорочень та вилучень, за винятком персональної інформації (прізвища, адреси, особистих прикмет, фото з обличчям людини)» [9, с.12].

Цікаво, що у Львівському гарнізоні військові історики Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного теж проводили інтерв'ю із військовослужбовцями іншої бригади, яка обороняла Луганський аеропорт у перший рік російсько-української війни. Тож завдяки інтерв'ю з учасниками війни можна порівняти свідчення про оборонні бої Донецького та Луганського аеропортів. З усього масиву досить об'ємного дослідження, у цій публікації,

виокремимо лише волонтерську допомогу Збройним Силам України (далі – ЗСУ) на передовій. Як і наші колеги із Запорізького національного університету, уникнемо прізвищ й назв військових підрозділів, оскільки війна триває.

Матеріали дослідження з усної історії зберігаються у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Інтерв'ю за розробленим опитувальником проводили офіцери та ад'юнкти-історики Наукового центру сухопутних військ Національної академії.

Якість роботи інтерв'юера значною мірою визначає і якість самого новоствореного джерела, і, відповідно, успіх усього дослідження. З огляду на це, до особистості та фаховості інтерв'юера сьогодні висуваються доволі високі вимоги, а дискусії щодо впливу/участі дослідника у творенні джерела займають одне із центральних місць в усній історії. Цілком очевидно також, що зміст, форма і обсяг біографічної оповіді дуже залежать від того, кому вона адресована, хто є слухачем. Наведені розповіді відтворені з диктофону без редакторської й будь-якої правки.

Ось як описує старший офіцер Дмитро початковий період оборони Луганського аеропорту та допомогу волонтерських організацій «Якщо говорити про Луганський аеропорт то там відбувалося все як зазвичай. Наради, об'їзд території, з особовим складом обговорювалися та вирішувалися проблемні питання...

Можна сказати що знайомства з волонтерами ми трішки побоювалися, оскільки це було нове явище. Це знайомство відбувалося ще тоді, коли мій підрозділ відправлявся на схід, ще в Чернівцях. Хоча відгуки про волонтерів лише позитивні. Ті волонтери які працюють зараз з нами, починали працювати з першого дня. Я думаю що наш зв'язок не обірветься і стосунки будуть продовжуватися. Спочатку ці волонтери були націлені на військову частину котра перебуває в Кам'янець-Подільському. Командир цієї частини скерував їх до нас, сказав що «там у вас в Чернівцях є новосформована частина. Допоможіть їм». Волонтери самі приїхали у військову частину і запропонували допомогу. Розпитували про проблемні питання, про можливість надання допомоги. Мова йшла про допомогу починаючи від бронешитів і закінчуючи ремонтом озброєння і військової техніки. Спочатку нам було незрозуміло наскільки вони допоможуть. Чи це, може, прийшли люди просто поспілкуватися і на цьому кінець. В подальшому вони принесли дуже велику користь для військової частини. Це засоби захисту для військовослужбовців, засоби зв'язку, відновлення і ремонт техніки. Велику допомогу нам надала місцева влада. Виділялися бригади для ремонту техніки, які працювали у військовій частині. Робота була проведена колосальна. З негативними явищами у волонтерській діяльності я не стикався. Волонтери, навіть, якщо знаходили негативні відгуки про військову частину намагалися допомогти та розібратися в цій ситуації. Де її коріння, хто цю інформацію подає тощо. Тобто надавалася допомога в ідеологічному плані. Чернівецька частина дуже вдячна своїм волонтерам за їхню допомогу. Вони постійно присутні в зоні АТО і допомагають нам. Зараз від них іде допомога з більш складними речами – тепловізорами, засобами зв'язку, особливими елементами до зброї. Вони виходять на конструкторів, які займаються вдосконаленням зброї тощо. Подають свої ідеї, а ті втілюють їх у життя» [10, арк. 12].

Інший офіцер Володимир доповнює: «Важкувало було спілкуватися з родиною. Це одна з найважливіших потреб. Не завжди був зв'язок, не все можна було говорити, ми розуміли що можна було говорити, а що ні, навіть якщо нас про це питали рідні люди. Зв'язок з рідними мали. З 24 по 30 серпня з цим було дуже важко. Тоді не було жодного зв'язку. Хлопці шукали місце де був зв'язок, інколи це було на самій вершині аеропорту... Стосовно побутових умов, то ми всі військові були до цього готові. Ми пристосовувалися до будь-яких умов, милися з пляшки води тощо. Питання особистої гігієни залежить від кожного. По можливості, командири організували якнайкращі умови для побуту підлеглих. Стосовно харчування все залежало від обставин. По можливості кухари прикладали всіх зусиль і готували гарячу їжу, коли можливостей не було – харчувалися сухим пайком. Наш не є поганий, але його якість має бути кращою. Консерви які є в магазині, що можна купити за кошти – кращі. Набагато краще якби було навпаки, якби сухпай був за якістю кращим. Щодо допомоги волонтерів: звісно волонтери допомагають. Я до цього не маю безпосереднього відношення і не працюю з волонтерами особисто. Але наскільки мені відомо – це засоби пересування (автомобілі, позашляховики), це прилади нічного бачення, це екіпіровка, як завжди це продукти харчування, коли ми безпосередньо знаходимося у зоні АТО.

Волонтери теж різні бувають – всім відомі випадки коли людина представляється волонтером, а насправді...

До справжніх волонтерів ставлюся виключно позитивно тому, що певна частина людей захищає Батьківщину зі зброєю в руках, інша частина людей забезпечує цих воїнів. Тому вони також виконують свою долю, свою частину загальної справи» [10, арк.17].

Старший офіцер Петро «Збір коштів і всього решта є позитивним. Тут проявляється елемент патріотизму, згуртованості українського народу. Наприклад, бабця, яка має невелику пенсію, кидає тих 5 грн в кошик волонтерам, кидає не для себе, а для своїх онуків. Звичайно, волонтери багато в

чому допомогли, особливо на перших етапах, по забезпеченню різними засобами, починаючи від форми одягу і закінчуючи засобами розвідки, прицілами. Думка волонтерів для нас дуже важлива, вони є тими через кого можна сказати, висловити свої побажання і вони їх донесуть. Керівництво Збройних Сил звертає увагу на їхню думку. Однак, цього бувають і негативні явища. Загалом я бачу в цьому позитив. На мою думку в майбутньому ми плавно маємо перейти на державне забезпечення, щоб не було зловживань. У волонтерстві я бачу патріотизм, дружність українського народу, вони проявляються через волонтерський рух» [10, арк. 23].

Молодший офіцер Михайло «Ініціатива волонтерів є позитивною. Проте, на мою думку цим повинна займатися держава, а не її громадяни. Завдяки тому, що існували волонтерські організації та волонтери ми багато чого досягли у забезпеченні армії. Вони зробили дуже великий внесок щодо підняття боєздатності Збройних Сил» [10, арк. 27].

Рядовий Віталій, 27 років: «Я вважаю, що збір коштів на армію потрібен. Наприклад, ми ще не вийшли на такий рівень, що лікування у нашій країні взагалі безкоштовне, не говорячи про забезпечення армії, тому вважаю це явище інколи потрібне. До волонтерів я ставлюся позитивно, тому що вони чим можуть, тим і допомагають нашій країні, армії, підтримують нас» [10, арк.33].

Старший офіцер Микола згадує: «З волонтерами я не пересікався бо ми були в оточенні тоді в 14 році. Випадок з волонтерами. Приїхали до мене організація «Захисти країну» з документами, вони доставили нам електроліт. Потім ще дещо. Тут до мене дзвонить телефон і мене питають чи до нас доходять гроші, бо переді мною стоїть представник такої-то організації й написаний в нього ваш телефон, що ви заступник командира і вам збирають на ремонт машини. На ЖД вокзалі ходить в електричці. Потім я викликаю до себе голову цієї організації і висловився проти розміщення своїх даних і збору грошей, адже ви сказали що можете допомогти деталями тощо. І на цьому ми припинили співпрацю з ними. Через рік дзвонить до мене колишній солдат, що кинув 50 грн. пожертви на ремонт машини. Бо побачив у представника цієї організації ваші координати і навіть фото. Тепер цю інформацію я передав в СБУ і вони далі проводили розслідування. Це такий негативний досвід, але є волонтери яких я навіть не знаю А вони надають дієву допомогу. Люди за свій кошти проводять ремонт техніки, роблять інші послуги, хоча виконують трудомістку і дороговартісну роботу, але ніяких коштів за це не беруть і не чекають на похвалу. Найбільша вдячність від нас це грамота для них. Є люди, які працюють для своєї кишені, а є, які працюють для забезпечення військової частини і вони цього особливо не афішують» [10, арк. 46].

Комплексне опитування-інтерв'ю стосувалося різноманітних проблем перебування військовослужбовців на фронті. Щодо діяльності волонтерських організацій, то усі учасники опитування високо оцінюють допомогу волонтерських організацій ЗСУ. Волонтерство як добровільне об'єднання громадянських зусиль для вирішення конкретних завдань має ціннісно-гуманістичну та соціальну природу, є однією з ознак громадянського суспільства. Поряд із Церквою та армією населення сприймає діяльність волонтерів з найбільшою повагою та довірою, як наслідок волонтери творять нову еліту громадянського суспільства України. Опитування проведене серед військовослужбовців-оборонців Луганського аеропорту підтверджує положення, що у 2014–2015 рр. саме «народна підтримка» врятувала армію від повного розвалу, а Україну – від втрати державності.

Отже, волонтерський рух в допомогу ЗСУ набував різноманітних форм від традиційних інститутів обопільної допомоги до мобілізованої суспільно-корисної праці під час криз. Військова агресія Російської Федерації проти нашої держави у 2014 р. стала каталізатором розвитку волонтерського руху в Україні. Зауважено, що волонтерський рух 2014–2017 рр. в Україні став віддзеркаленням недостатньої державної підтримки ЗСУ. Сучасну волонтерську мережу складають всеукраїнські, регіональні, місцеві структури, а також міжнародні організації, що діють на території України. Важливою складовою роботи волонтерів стали моральна та матеріально-технічна підтримка воїнів на фронті. Матеріали дослідження використовуватимуться у подальшій розробці історії російсько-української війни.

Список використаних джерел

1. Бураков Ю. Усна історія: участь радянських військовослужбовців у війні в далекій Анголі // Людина і техніка у визначних битвах ХХ століття: Збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції 15-17 червня 2017 р. Львів: НАСВ, 2017. С. 61–63.
2. Величко Т. Всеукраїнська летня школа по усній історії «Холокост глазами нееврейского населения (русских, украинцев, крымских татар) на примере Крымского полуострова // Голокост і сучасність. 2007. № 1; Величко Т., Пастушенко Т. Польові школи з усної історії «Голокост очима нееврейського населення України» // Схід/Захід: Іст.-культ. зб. / Схід. ін-т українознавства ім. Ковальських та ін. Вип. 11–12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень. Х., 2008.
3. Грінченко Г. Усна історія: Методичні рекомендації з організації дослідження: для студентів і аспірантів. Харків: Харківський нац. ун-т ім. В. Каразіна, 2007; Невигадане. Усні історії остарбайтерів / Ред., вступ. ст. Г. Грінченко. Х., 2004.
4. Кісь О. Усна історія:

становлення, проблематика, методологічні засади // Україна модерна. 2007. № 11. 5. Пастушенко Т. Метод усної історії та усно історичні дослідження в Україні // Історія України. 2010. Вип. 17–18. С. 10. 6. Склокін В., Реброва І. Усна історія в Україні: заповнення «білих плям» чи методологічний переворот? // Схід/Захід: Іст.-культ. зб. / Схід. ін-т українознавства ім. Ковальських та ін. Вип. 11–12: Спец. вид.: Усна історія в сучасних соціально-гуманітарних студіях: теорія і практика досліджень. Х., 2008. 7. Усна історія російсько-української війни (2014–2015 роки) / за ред. В. Мороко; Укр. ін-т нац. пам'яті, Запоріж. нац. ун-т., Іст. ф-т, Запоріж. облдержадмін., Департамент культури, туризму, національностей та релігій. Вип. 1. Київ: К.І.С., 2015. 8. Усна історія російсько-української війни (2014–2015 роки) / за ред. В. Мороко; Укр. ін-т нац. пам'яті, Запоріж. нац. ун-т., Іст. ф-т, Запоріж. облдержадмін., Департамент культури, туризму, національностей та релігій. Вип. 2. Київ: К.І.С., 2016. 9. Усна історія російсько-української війни (2014–2016 роки) / за ред. В. Мільчева та В. Мороко. Вип. 3. Київ: К.І.С., 2016. 10. Поточний архів науково-дослідної лабораторії (військово-історичних досліджень) Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 2 (Луганський аеропорт).

References

1. Burakov Yu. Usna istoriya: uchast' radyans'kykh viys'kovosluzhbovtziv u viyni v dalekiy Anholi [Oral History: The Participation of Soviet Servicemen in the War in Far Angola]. Lyudyna i tekhnika u vyznachnykh bytvakh XX stolittya: Zbirnyk tez dopovidey Mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi 15-17 chervnya 2017 r. L'viv: NASV, 2017, s. 61-63. 2. Velychko T. Vseukrainskaya letnyaya polevaya shkola po ustnoy istorii «Kholokost glazami neevreyskoho naselennya (russkikh, ukrainsev, krymskikh tatar) na prymere Krymskoho poluoostrova [All-Ukrainian Summer Field School on Oral History «The Holocaust through the Eyes of the Non-Jewish Population (Russians, Ukrainians, Crimean Tatars) on the Example of the Crimean Peninsula]. Holokost i suchasnist'. 2007. №1; Velychko T., Pastushenko T. Pol'ovi shkoly z usnoyi istoriyi «Holokost ochyma neyevreys'koho naselennya Ukrayiny» [Field schools on oral history «The Holocaust in the eyes of the non-Jewish population of Ukraine»]. Skhid/Zakhid: Ist.-kul't. zb. / Skhid. in-t ukrayinoznavstva im. Koval's'kykh ta in. Vyp. 11–12: Spets. vyd.: Usna istoriya v suchasnykh sotsial'no-humanitarnykh studiyakh: teoriya i praktyka doslidzhen'. Kharkiv, 2008. 3. Hrinchenko H. Usna istoriya: Metodychni rekomendatsiyi z orhanizatsiyi doslidzhennya: dlya studentiv i aspirantiv [Oral History: Methodological recommendations for the organization of research: for students and post-graduate students]. Kharkiv: Kharkiv's'kyy nats. un-t im. V.N.Karazina, 2007; Nevyhadane. Usni istoriyi ostarbayteriv / Red., vstup. st. H. Hrinchenko. Kharkiv, 2004. 4. Kis' O. Usna istoriya: stanovlennya, problematyka, metodolohichni zasady [Oral History: Formation, Problems, Methodological Foundations]. Ukrayina moderna. 2007. № 11. 5. Pastushenko T. Metod usnoyi istoriyi ta usno istorychni doslidzhennya v Ukrayini [The Method of Oral History and Oral History Studies in Ukraine]. Istoriya Ukrayiny. 2010. Vyp. 17–18. S. 10. 6. Sklokin V., Rebrova I. Usna istoriya v Ukrayini: zapovnnennya «bilykh plyam» chy metodolohichnyy perevorot? [Oral history in Ukraine: the filling of «white spots» or methodological coup?]. Skhid/Zakhid: Ist.-kul't. zb. / Skhid. in-t ukrayinoznavstva im. Koval's'kykh ta in. Vyp. 11-12: Spets. vyd.: Usna istoriya v suchasnykh sotsial'no-humanitarnykh studiyakh: teoriya i praktyka doslidzhen'. Kharkiv, 2008. 7. Usna istoriya rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny (2014-2015 roky) [Oral History of the Russian-Ukrainian War (2014-2015)] / za red. V. Moroko; Ukr. in-t nats. pam' yati, Zaporiz. nats. un-t., Ist. f-t, Zaporiz. oblderzhadmin., Departament kul'tury, turyzmu, natsional'nostey ta relihiy. Vyp. 1. Kyiv: K.I.S., 2015. 8. Usna istoriya rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny (2014-2015 roky) [Oral History of the Russian-Ukrainian War (2014-2015)] / za red. V. Moroko; Ukr. in-t nats. pamyati, Zaporiz. nats. un-t., Ist. f-t, Zaporiz. oblderzhadmin., Departament kul'tury, turyzmu, natsional'nostey ta relihiy. Vyp. 2. - Kyiv: K.I.S., 2016. 9. Usna istoriya rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny (2014–2016 roky) [Oral History of the Russian-Ukrainian War (2014-2015)] / za red. V. Mil'cheva ta V.Moroko. Vyp. 3. Kyiv: K.I.S., 2016. 10. Potochny arkhiv naukovo-doslidnoyi laboratoriyi (viys'kovo-istorychnykh doslidzhen') Naukovoho tsentru Sukhoputnykh viys'k Natsional'noyi akademiyi sukhoputnykh viys'k imeni het'mana Petra Sahaydachnohogo, f.1, op.1, spr.2 (Luhans'kyy aeroport).

Oleksandr Tomchuk

VOLUNTEER MOVEMENT IN HELP ARMED FORCES OF UKRAINE IN THE VISION OF THE PARTICIPANTS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014-2018)

The results of the conducted interview with the method of oral history of servicemen of the Armed Forces of Ukraine - participants of the defense of Lugansk airport from Russian aggressors are analyzed in this article. In an interview with participants, the attention is drawn to the role and importance of assistance of volunteer organizations to servicemen. The importance of the method of oral history for the creation of a source of historical research of the modern history of Ukraine is emphasized.

Key words: volunteer ATO, volunteering, volunteer activity, volunteer help, volunteer movement.